

CRNA GORA
SKUPŠTINA
Odbor za ljudska prava i slobode
Broj: 00-51/17-121/
Podgorica, 28. novembar 2017. godine

INFORMACIJA
O UČEŠĆU ČLANA ODBORA ZA LJUDSKA PRAVA I SLOBODE, POSLANIKA MIRSADA MURIĆA NA REGIONALNOJ KONFERENCIJI ZAPADNOG BALKANA „ZAŠTITI I POŠTUIJ- ČUVAJMO LJUDSKA PRAVA“, održanoj u Podgorici, 23. i 24. novembra 2017. godine

Regionalnu konferenciju Zapadnog Balkana “Zaštiti i poštuji- Čuvajmo ljudska prava” organizovala je Misija OEBS-a u Crnoj Gori u saradnji sa institucijom Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore i Agencijom za elektronske medije. Konferencija je održana u Podgorici, 23. i 24. novembra 2017. godine.

Na Regionalnoj konferenciji su učestvovali: predstavnici relevantnih institucija, medija, civilnog društva, međunarodnih organizacija i diplomatskih misija, a u ime Odbora za ljudska prava i slobode drugog dana Konferencije učestvovao je poslanik Mirsad Murić.

Uvodna obraćanja na Konferenciji imali su: šefica Misije OEBS-a u Crnoj Gori Maryse Daviet, v.d. generalnog direktora Direktorata za građansko zakonodavstvo i nadzor u Ministarstvu pravde Ibrahim Smailović, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore Šučko Baković, direktor Agencije za elektronske medije Abaz Džafić i šef Predstavništva UNICEF-a u Crnoj Gori, Osama Makkawi Khogali.

Šefica Misije OEBS-a u Crnoj Gori **Maryse Daviet** je naglasila da se Konferencija organizuje povodom Međunarodnog dana prava djeteta- 20. novembra i u susret Međunarodnom danu ljudskih prava, koji se obilježava 10. decembra. Ukazala je na potrebu aktivne zaštite prava djeteta u čemu je neophodna bliska saradnja institucija i medija. Izrazila je očekivanje da će Konferencija biti samo prvi korak u preduzimanju brojnih aktivnosti državnih institucija, civilnog društva, međunarodnih organizacija i ambasada u poštovanju i zaštiti ljudskih prava. Ocijenila je da Konferencija predstavlja dobru priliku za osnaživanje mreže kontakata i jačanje međuinstitucionalne saradnje na nacionalnom i regionalnom nivou.

Predstavnik Ministarstva pravde **Ibrahim Smailović** je podsjetio da je osnovna obaveza svake države da omogući ostvarivanje ljudskih prava svima koji su pod njenom jurisdikcijom. Saopštio je da su ljudska prava urođena prava svakog ljudskog bića koje samim činom rođenja, bez obzira na pol, porijeklo ili državljanstvo stiče određena neotuđiva prava koja predstavljaju skup zahtjeva koji izražavaju vrijednosti ljudskih bića kao slobodnih subjekata, odnosno kao moralnih osoba. Uvažavanjem činjenice da ljudi imaju interese koje žele da ostvare, poštuju ih kao individue koje su u stanju da imaju svoj životni izbor. Ako bismo postupali drugačije, tretirali bismo ih kao stvari, čime ne bismo uvažavali njihovo moralno dostojanstvo.

Smatra da se nikada kao danas nije potencirala priča o ljudskim pravima, iako se ona narušavaju svakodnevno. Konstantna težnja za zaštitom ljudskog dostojanstva svakog čovjeka predstavlja suštinu pojma ljudskih prava. Ljudska ličnost se postavlja u središte pažnje, a zaštita ljudskih prava se zasniva na zajedničkom, opštem vrijednosnom sistemu posvećenom nepovredivosti života, što predstavlja temelj za uspostavljanje novog sistema ljudskih prava zaštićenih normama i standardima koji su prihvaćeni na međunarodnom nivou. Sa internacionalizacijom ljudskih prava i priznanjem činjenice da zaštita i promocija ljudskih prava nije isključivo u nacionalnom domenu legitimno je očekivati da svaka država obezbijedi poštovanje ljudskih prava u skladu sa međunarodno priznatim standardima. Sistem Ujedinjenih nacija za zaštitu i unapređenje ljudskih prava kojeg čine tijela osnovana Poveljom Ujedinjenih nacija i ugovorna tijela, odnosno tijela ustanovljena međunarodnim konvencijama za zaštitu ljudskih prava ne treba shvatiti

kao zamjenu za nacionalne mehanizme i mjere koje se preduzimaju u cilju primjene standarda ljudskih prava. Ukazao je da je primarni i najznačajniji vid zaštite ljudskih prava u Crnoj Gori sudska zaštita.

Nove tehnologije i razvoj interneta donijeli su nove izazove u svim sferama društvenog života, pa je zaštita djece od štetnih medijskih uticaja, povećanje njihove bezbjednosti na internetu i društvenim mrežama ulaganje o kojem ne smijemo imati dilemu, jer je ulaganje u djecu- ulaganje u budućnost društva. Zakonski propisi su neophodan, ali nedovoljan elemenat da bi se unaprijedila bezbjednost djece, zbog čega je pokretanje kampanja od neprocjenjivog značaja. Smatra da u borbi za obezbjeđivanjem egzistencije roditelji često nemaju vremena za sopstvenu djecu, a mediji u želji za senzacijom i većim tiražom, takođe često negativno utiču na njih. Teško je naći pravu mjeru između slobode izražavanja i njene zloupotrebe. Sadržaji štetni po djecu i njihov pravilan razvoj vrlo često su dostupni djeci. Podsjetio je da je Crna Gora potpisnica svih najvažnijih međunarodnih konvencija i instrumenata iz oblasti zaštite ljudskih prava i naglasio da je poštovanje ljudskih prava visoko na agendi politike crnogorske Vlade.

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda **Šučko Baković** je saopštio da djeca, kao ljudska bića imaju pravo na zaštitu dostojanstva i integriteta što se ostvaruje kroz niz ljudskih prava, a jedno od osnovnih je pravo na privatnost. Pravo na privatnost podrazumijeva zaštitu lične i intimne sfere života pojedinca, a određivanje njegove sadržine treba zasnovati na jednoj od najstarijih definicija koju su formulisale engleska i američka jurisprudencija krajem XIX vijeka koje pod pravom na privatnost podrazumijevaju pravo da se bude ostavljen na miru. Privatnost je suštinska karakteristika ljudske slobode i ono može biti ugroženo od strane države, pojedinaca, privrednih društava, civilnog sektora i medija. U svom Opštem komentaru na član 17 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima Komitet za ljudska prava navodi da je neophodno garantovati zaštitu ovog prava od svih takvih ometanja i napada, bez obzira da li dolaze od strane državne vlasti, fizičkih ili pravnih lica. Zaštitnik je podsjetio da Konvencija UN o pravima djeteta garantuje djeci pravo na privatnost. Njihovu privatnost je lako narušiti, a djeca u mlađem uzrastu skoro da nemaju mogućnost da zahtijevaju svoju privatnost i da razumiju sadržinu tog prava. Istakao je da su sve države dužne da u primjeni prava djeteta poštuju pravilo da se pravo djeteta na privatnost odnosi na sve kontekste i situacije u kojima djeca žive i provode vrijeme.

Zaštitnik je podsjetio da Ustav Crne Gore garantuje pravo na privatnost, određuje da svako ima pravo na poštovanje porodičnog i privatnog života. Takođe, Ustav jemči nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta, nepovredivost stana i tajnost pisama i drugih sredstava komunikacije.

Zaštitnik je ocijenio da novinari sve češće i glasnije informišu o dječjim pravima i doprinose podizanju svijesti u ovoj oblasti. Međutim, propusti su i dalje vidljivi u kršenju prava djeteta na privatnost, na poštovanje časti i ugleda i njihovog porodičnog života. Nerijetko se dešava da novinari kada izvještavaju o događajima u kojima su akteri djeca, zaboravljaju na zakon i Kodeks koji ih obavezuje na obziran pristup i zaštitu identiteta djeteta. S obzirom da su djeca ranjiva, to bi moglo dodatno da ih traumatizuje, izazove negativne reakcije na njihov rast i razvoj i da ih izloži negativnim komentarima i ugrozi njihovu sigurnost. U instituciji Zaštitnika su zapazili da se pravo djeteta na privatnost najčešće krši tako što se u javnosti, putem medija ili na drugi način, iznose podaci o socijalnim prilikama djeteta i njegove porodice, informacije kojima se otkriva identitet djeteta, kao počinioca ili žrtve krivičnog djela ili se iznose podaci koji dijete čine prepoznatljivim i mogu naškoditi njegovoj časti, ugledu i dostojanstvu. Posebno je zabrinjavajuće što povjerljive informacije o djetetu kojima mogu raspolagati samo policija, zdravstveno osoblje i zaposleni u socijalnim službama, koji su ih dužni čuvati kao službenu i profesionalnu tajnu, dospijevaju do novinara i objavljuju se. Zaštitnik je naglasio da se to ne može opravdati interesom javnosti, jer pravo javnosti na informacije ne može biti iznad prava djeteta na zaštitu njegove privatnosti i najboljeg interesa.

Podsjetio je da i roditelji često doprinose kršenju prava djece pružajući medijima podatke kojima žele da animiraju javnost kako bi se brže riješio problem sa kojim se suočavaju. Takođe, u kršenju prava na privatnost učestvuju i djeca, objavljujući preko društvenih mreža lične podatke i informacije. Zaštitnik je ocijenio da u medijima i dalje ima slučajeva prikazivanja djece na senzacionalistički način, posebno kad su žrtve ili izvršioци krivičnih djela ili su učesnici vršnjačkog nasilja. Često se zapaža nemaran odnos prema obavezi zaštite interesa djeteta. Bez razmišljanja o negativnim posledicama medijskog izvještavanja objavljuju se fotografije djeteta ili se njegov identitet otkriva objavljivanjem imena i prezimena njegovih

roditelja ili ulice i grada u kojem živi i škole koju pohađa. Na taj način se u maloj zajednici prilično lako može utvrditi identitet djeteta.

Zaštitnik je informisao učesnike Konferencije da je Institucija u dosadašnjem radu i postupanju imala više reagovanja kojima je ukazivala na štetnost informacija iznijetih u medijima, jer je njima ozbiljno narušeno pravo djeteta na privatnost. Pozvao je medije i sve aktere na javnoj sceni da u prvom planu uvijek imaju pravo djeteta i njegov najbolji interes.

Direktor Agencije za elektronske medije **Abaz Džafić** je ukazao da je digitalizacija medija u potpunosti promijenila način njihovog korišćenja. Podsjetio je da je Agencija za elektronske medije 2011. usvojila Pravilnik o programskim standardima u elektronskim medijima čiji cilj je obezbjeđivanje dosledne primjene Zakona o elektronskim medijima i profesionalnih standarda u programima elektronskih medija, kao i doprinos u poštovanju i promociji osnovnih ljudskih prava i sloboda, demokratskih vrijednosti i pluralizma ideja. S obzirom da dinamične promjene u društvenom i medijskom kontekstu snažno utiču na život djece i mladih potrebno je intezivirati aktivnosti u zaštiti maloljetnika od negativnog uticaja određenih medijskih sadržaja. Istakao je da je Agencija svjesna nužnosti snažnijeg medijskog opismenjavanja građana i potrebe sprovođenja edukacija i medijskih kampanja u okviru kojih bi roditelji dobili informacije o važnosti njihove uloge u ovom procesu. Apelovao je na sve medije, njihove novinare i urednike da se stalno usavršavaju, unapređuju znanja i iskustva o primjeni profesionalnih standarda, a posebno u oblasti izvještavanja o djeci. Ocijenio je da mediji mogu iskoristiti svoj potencijal da podstaknu djecu i njihove roditelje na proaktivan odnos prema uređenoj konzumaciji medijskih sadržaja koja će omogućiti djeci da budu u kontaktu sa sadržajima oslobođenim govora mržnje i predrasuda. Najavio je da planiraju aktivnosti sa ciljem podizanja nivoa medijske pismenosti i svijesti o značaju zaštite maloljetnika od negativnih uticaja određenih medijskih sadržaja.

Šef Predstavništva UNICEF-a u Crnoj Gori **Osama Makkawi Khogali** je izrazio zadovoljstvo što prisustvuje Konferenciji koja je okupila predstavnike brojnih institucija iz Crne Gore i regiona. Saopštio je da ne postoji konkretno tijelo odgovorno za zaštitu djece u medijima, već su svi jednako odgovorni i potrebna je kolektivna posvećenost za stvaranje inkluzivnijeg i kvalitetnijeg medijskog okruženja za djecu. Saglasan je da je jačanje medijske pismenosti veoma važno, zbog čega UNICEF podržava namjeru Ministarstva prosvjete o uvođenju medijske pismenosti u nastavni plan i program osnovnih škola. Smatra da ne postoji savršen model samoregulacije. Sugerisao je da se razmišlja o inovativnim idejama, kao što je osnivanje komisije za zaštitu maloljetnika od štetnog uticaja medija. Istakao je značaj regulacije koja njeguje najbolji interes djeteta i podsjetio na Konvenciju Ujedinjenih nacija o pravima djeteta u kojoj se definiše da vlade treba da podstiču razvoj odgovarajućih smjernica za zaštitu djece od informacija i materijala koji su štetni. Podsjećajući na ogromnu moć medija u promociji dječjih prava, ukazao je na važnost obuke o etičkom izvještavanju o djeci naglašavajući da su novinari i urednici u obavezi da poštuju standard o zaštiti prava djece. U tom smislu, može im pomoći Publikacija "Mediji i dječja prava" koju je UNICEF u saradnji sa Međunarodnim udruženjem novinara objavio prije nekoliko godina.

Nakon uvodnih govora, **prikazan je promotivni spot o zaštiti djece od štetnih medijskih sadržaja.**

Prvog dana Konferencije održane su četiri panel diskusije na kojima su razmijenjena mišljenja o zaštiti djece od štetnih medijskih sadržaja i zaštiti njihove privatnosti i porodičnog života u medijima. U popodnevним satima govorilo se o zloupotrebi djece u političkom oglašavanju i ulozi medijske pismenosti u prevenciji štetnih efekata medijskih sadržaja na djecu i maloljetnike.

U okviru prve panel diskusije na temu "**Zaštita djece od štetnih medijskih sadržaja, bezbjednost na internetu i društvenim medijima**" govorili su: Asja Rokša Zubčević, rukovoditeljica Sektora za audiovizuelne usluge i međunarodnu saradnju u emitovanju Regulatorne agencije za komunikacije u Sarajevu, Sunčica Bakić, zamjenica direktora Agencije za elektronske medije u Podgorici, predstavnice Zlatnih savjetnika Zaštitnika Bojana Šolaja i Maša Vučinić i dr Đurađ Stakić, licencirani psiholog, profesor emeritus na Penn State Univerzitetu.

Asja Rokša Zupčević je govorila o zaštiti maloljetnika u kontekstu regulatornog okvira i prakse u Bosni i Hercegovini. Saopštila je da je Bosna i Hercegovina 2011. godine u svoj pravni sistem transponovala Evropsku direktivu o audio-vizuelnim medijskim uslugama nakon čega su donijeli Kodeks o audio-vizuelnim medijskim uslugama i medijskim regulacijama radija i Kodeks o komercijalnim komunikacijama. Naglasila je da u cilju zaštite maloljetnika od štetnih medijskih sadržaja saraduju sa razvojnim psiholozima i da su utvrdili Smjernice za medije. Uveli su klasifikaciju sadržaja za koju su u potpunosti odgovorni pružaoci medijskih usluga. Zabranjeno je prikazivanje sadržaja koji bi mogli ozbiljno narušiti fizički, psihički i moralni razvoj maloljetnika i postoji obaveza klasifikacije i vremenskog termina za sadržaje za koje je vjerovatno da bi mogli ugroziti razvoj maloljetnika. Navela je da su u pripremi nove evropske direktive čiji je cilj uspostavljanje bolje regulacije medijskog sadržaja kako u tradicionalnim, tako i u online medijima koji su sve više u usponu. Predstavila je i primjer iz prakse kada je 5.000 građana Bosne i Hercegovine potpisalo peticiju zahtijevajući da se reality programi stave pod kontrolu, jer negativno utiču na psihički, fizički i moralni razvoj djece. Tim povodom, Agencija je zabranila emitovanje takvih sadržaja prije ponoći.

Sunčica Bakić je predstavila podatke o djeci i medijima u Crnoj Gori. Ocijenila je da su nove tehnologije stavile na ispit stare metode regulacije, jer se danas medijski sadržaji mogu gledati svuda. Maloljetnici ogroman dio vremena provode gledajući televiziju i surfujući internetom. Saopštila je da u Crnoj Gori ima preko 200.000 korisnika kablovske televizije, a procjena je da oko 12% domaćinstava koristi samo besplatnu televiziju. Ovaj trend je otvorio put crnogorskom društvu prema višekanalnoj ponudi i većem broju sadržaja koji se mogu gledati preko različitih uređaja, pa se televizijski program više ne prati na jednom ekranu i roditelji teže mogu da kontrolišu šta njihova djeca gledaju. Po istraživanju MONSTAT-a svako domaćinstvo u Crnoj Gori posjeduje makar jedan tv prijemnik i mobilni telefon, a 75% domaćinstava ima računar. U 2014. godini oko 60% domaćinstava u Crnoj Gori imalo je internet priključak, a čak 30% domaćinstava koja imaju prihod manji od 300 eura ima internet priključak. Predstavila je i rezultate istraživanja Global kids online koje se odnosi na Crnu Goru po kojima: 91% djece uzrasta od 9 do 17 godina koristi internet, 79% djece istog uzrasta internet koristi svakodnevno, 11% djece nikad ne koristi smartphone, 72% djece koristi smartphone svakodnevno, a 79% koristi smartphone samo za sopstvene potrebe. Saopštila je da je dječji program na crnogorskim komercijalnim televizijama u oktobru bio zastupljen svega 2,4 %, jer teme povezane sa djetetom nijesu privlačne za oglašivače i emitere. U Crnoj Gori 60% programa nacionalnih tv emitera ima oznaku za sve uzraste, 30% je do 12 godina, 5% programa je do 16 godina, a 4% ima oznaku 18 godina.

Smatra da je danas televizija "digitalna dadilja i treći roditelj". U narednom periodu neophodno je raditi na povezivanju samoregulacije i koregulacije. Ocijenila je da institucije, civilno društvo i mediji u Crnoj Gori još uvijek ne uspijevaju da koordinisano i ciljano djeluju u zaštiti djece od štetnih medijskih sadržaja, već sprovode sporadične kampanje. S obzirom da maloljetnici ne mogu da biraju porodicu i društvo u kojem će živjeti, oni predstavljaju odgovornost svih nas, jer djeca su samo ekran u kojem možemo da vidimo sebe.

Zlatne savjetnice Zaštitnika su ukazale da su djeci dostupni mobilni telefoni, internet i različiti sadržaji, pa ih je potrebno edukovati kako bi razlikovali korisne i štetne informacije. Neprimjereni sadržaji se prikazuju u svako doba dana, a roditelji imaju sve manje vremena za svoju djecu. Ocijenile su da mediji mnogo više pažnje treba sa posvete promociji prava djeteta i kreiranju kvalitetnijeg i sadržajnijeg dječjeg programa i sugerisale da u kreiranju dječjih programskih sadržaja treba konsultovati djecu.

Psiholog Đurađ Stakić je govorio o socijalno-ekološkoj sistemskoj teoriji razvoja djeteta, pozitivnom razvoju mladih i intervencijama baziranim na činjenicama. S jedne strane, suočeni smo sa napretkom tehnologija, većom izloženosti djece neprimjerenim sadržajima, a sa druge strane postoji sporost naučnog istraživanja i nedostatak jasnih i djelotvornih uputstava za zaštitu djece. Rezultati istraživanja Univerziteta Jejl, američkog Nacionalnog instituta za zdravlje i kalifornijskog Zdravstvenog centra ukazali su na korelaciju između korišćenja medija i prekomjerne težine, povećanja pušenja kod adolescenata, problematičnog seksualnog ponašanja, zloupotrebe supstanci, slabijeg uspjeha u školi, poremećaja pažnje i hiperaktivnosti. Međutim, nova istraživanja iz 2014. ukazuju i na pozitivne efekte video igara na djecu. Treba potencirati dobro, a minimizirati negativno djelovanje medija.

Profesor je saopštio da se razvoj djeteta odvija kroz živu recipročnu interakciju između inherentnih potencijala djeteta i kompleksne višeslojne okoline. Tokom razvoja djeteta postaje uključeno u više ekosistema, kao što su porodica, škola, lokalna zajednica i djeteta trpi njihov uticaj, ali i utiče na njih. Pozitivan razvoj mladih podrazumijeva svjesno angažovanje mlade osobe, drugih mladih, odraslih, društvene zajednice, škole, nevladinih i vladinih institucija na stvaranje mogućnosti za optimalan razvoj i unapređenje ljudskih potencijala svake mlade osobe. Intervencije bazirane na činjenicama su intervencije koje posjeduju čvrste dokaze o visokom stepenu efektivnosti kako bi se unaprijedio razvoj, mentalno zdravlje i blagostanje mladih uz ogromnu uštedu sredstava.

Profesor Stakić je ukazao da se stvari mijenjaju jako brzo, pa se povećava broj, vrsta i stepen pristupačnosti elektronskih, a naročito mobilnih uređaja. Povećava se i sloboda izbora vremena, mjesta i načina njihovog korišćenja, a sa druge strane, smanjuje se mogućnost kontrole i nedostaju jasna i djelotvorna uputstva o načinu korišćenja svih raspoloživih sadržaja. Profesor Stakić je otvorio novu dilemu u vezi sa reality programima. Upitao je šta se dešava ako se emisije sa neprimjerenim sadržajem emituju poslije ponoći, a adolescenti imaju televizor u spavaćoj sobi i u kasnim satima gledaju takve sadržaje. Time se stvara novi problem – poremećaj sna djeteta.

Na temu **“Zaštita privatnosti djece i porodičnog života”** uvodna izlaganja imali su: Ahmed Pjano, direktor Programa Save the Children, Aleksa Ivanović, ekspert za zaštitu privatnosti i ličnih podataka, Kristina Mihailović, predsjednica Udruženja “Roditelji”, profesorica Gordana Vilović sa Fakulteta političkih nauka iz Zagreba i Marijana Bojanić, direktorica TV Vijesti.

Ahmed Pjano, direktor Programa Save the Children je saopštio da pravo na privatnost spada u kategoriju osnovnih komunikacijskih ljudskih prava. Ukazao je da je teško pronaći pravi balans između javnog interesa i sfere privatnog. Podsjetio je da je donošenjem Konvencije UN o pravima djeteta djeteta po prvi put postalo subjekt prava. Članom 16 Konvencije propisano je da djeteta ima pravo na privatnost što znači da je zabranjeno miješanje u privatni i porodični život, ličnu prepisku, kao i povrede časti i ugleda djeteta. Treba imati u vidu i druge odredbe Konvencije, kao što je član 40 kojim je propisano da djeteta koje je osumnjičeno ili optuženo ima pravo na privatnost u svim fazama postupka koji se protiv njega vodi. Posebnu pažnju je skrenuo na Preporuku Komiteta UN za ljudska prava iz 1988. godine datu u Opštem komentaru člana 17 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima gdje se državama nalaže da u prvom redu vode računa da pojedinac mora biti zaštićen od miješanja ne samo državnih organa, već i svih drugih lica koja mogu, ali ne moraju imati pravni interes za takvo miješanje. Takođe, propisano je da država mora obezbijediti zakone i druge mjere kako bi zabranila takvu vrstu miješanja, a naglašeno je da miješanje u ovakvim slučajevima može biti bazirano i analizirano isključivo na način propisan Zakonom. Takođe, naglasio je da je važno da država mora pružiti mogućnost pojedincima da se žale ukoliko smatraju da je njihovo pravo na privatnost narušeno. Na samom kraju izlaganja, Ahmed Pjano je sugerisao da se prije objave informacije o djeci razmisli koja promjena u društvu želi da se postigne i da li je ta informacija u najboljem interesu djeteta.

Aleksa Ivanović, ekspert za zaštitu privatnosti i ličnih podataka, je saopštio da se zaštita privatnosti djece ne može riješiti samo pravnim putem, jer je to i etičko, edukativno i kulturološko pitanje. Osnov za obradu podataka o djeci javni sektor ima u zakonu, a problem nastaje u korišćenju saglasnosti za obradu podataka ili kad se volunтарыstički pristupa ličnim podacima. Smatra da roditelji nijesu uvijek svjesni gdje mogu da se obrađuju podaci njihove djece i prilično lako daju saglasnost za obradu podataka. Naglasio je da identitet nije ono što je nekad bio i da živimo vrijeme digitalnog identiteta. U takvom okruženju treba djelovati pravno i edukativno, uz uključivanje što šireg kruga institucija i pojedinaca. Ukazujući na praktične primjere iz Crne Gore, upitao je koji je javni interes da se u medijima objavi da je majka ubila svoje novorođenče i da se identifikuje drugo dvoje djece od 12 i 15 godina. Takođe, upitao je i koji je javni interes da se svakodnevno objavljuju slike o nasilništvu u školama. Smatra da u medijima treba izvještavati o pojavama, a ne pojedincima. Istakao je da je veoma važna Presuda Evropskog suda pravde iz Luksemburga o pravu na zaborav.

Kristina Mihailović iz Udruženja „Roditelji“ je saopštila da se roditelji u Crnoj Gori još uvijek nedovoljno bave ovom temom, iako je njihova obaveza da zaštite djecu od štetnih medijskih sadržaja. Roditelji nijesu svjesni opasnosti koje mogu izazvati postavljanjem slika i podataka o njihovoj djeci na

društvenim mrežama. Ne razmišljaju kako će njihova djeca jednog dana kad odrastu reagovati na sve te podatke koji su objavljeni o njima. Ocijenila je da organizacije koje se bave podrškom roditeljima treba više pažnje da posvete obukama roditelja o ovoj oblasti i da je neophodno napraviti sponu između medija i svih ostalih subjekata koji se bave djecom.

Profesorica Gordana Vilović je saopštila da djeca imaju pravo da izraze svoje mišljenje i da roditelji nijesu vlasnici svoje djece. Takođe, istakla je da javnost ima pravo da zna, ali nema pravo uvijek znati sve. Veoma je važno da se zaustavi stigmatizacija i sekundarna viktimizacija djece u medijima. U Hrvatskoj postoji Ombudsman za djecu koji, između ostalog, prima i pritužbe koje se odnose na zaštitu privatnosti djece i zaštitu djece od loših medijskih sadržaja. Žalosno je što novinari brojne informacije o djeci preuzimaju sa fejsbuka i instagrama, a ne bave se istraživačkim novinarstvom i ne analiziraju pojave o djeci. Još jednom je naglasila važnost medijske pismenosti.

Marijana Bojanić, direktorica TV Vijesti je govorila o ugrožavanju privatnosti djece od strane medija koji zbog komercijalizacije ne žele da razumiju razliku između javnog interesa i interesa javnosti. Naglasila je da novinari treba da se pridržavaju interesa javnosti, zakona i kodeksa, ali i da razmišljaju o kontekstu u kojem objavljuju određenu informaciju. Ukazala je na potrebu saradnje obrazovnih institucija, novinara, urednika medija i svih drugih koji se bave zaštitom djece.

Panelisti su saglasni da je zaštita djece zajednička obaveza i odgovornost institucija, roditelja i cjelokupnog društva. Neophodna je stalna edukacija građana kako bi se povećao stepen njihove medijske pismenosti. Novinarima i urednicima medija je sugerisano da prilikom objavljivanja određene vijesti povedu računa o zaštiti prava i interesa djeteta, odnosno da prave razliku između senzacije u novinarstvu i informacije koja je od javnog interesa. Veoma je važno čuti mišljenje djeteta o pitanjima koja ga se tiču i prilikom donošenja odluka uzeti u obzir to mišljenje. Učesnici su saglasni da su u novinarstvu ključna dva principa: istina i javnost ima pravo da zna, s tim što su naglasili da javnost nema pravo da uvijek zna sve.

U trećoj diskusiji na temu **“Praksa eksploatacije djece u političkom oglašavanju”** panelisti su bili: Snežana Mijušković, zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Darko Ivanović, član Savjeta Agencije za elektronske medije, Davor Glavaš, međunarodni ekspert iz Zagreba i Labinot Leposhtica, predstavnik Balkan Investigative Reporting Network (BIRN) iz Prištine.

Ukazujući na postojanje magičnog trougla koji čine mediji, djeca i politički subjekti panelisti su ocijenili da ne postoji jasna regulativa koja uređuje njihov odnos i koja bi im omogućila da se nesmetano razvijaju.

Zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore Snežana Mijušković je saopštila da se svi izborni ciklusi odražavaju na život svakog pojedinca. S obzirom da ne postoji jasna regulativa o uređenju složenog odnosa između djece, medija i političkih subjekata, potrebno je uložiti dodatne napore na razumijevanju ovih relacija. Podsjetila je da je u Crnoj Gori jedina odredba sadržana u Pravilniku o programskim standardima u elektronskim medijima gdje se navodi da je zabranjeno korišćenje maloljetnika u političke svrhe. U praksi najčešće se upotrebljavaju izrazi korišćenje, upotreba i zloupotreba djece u političkim aktivnostima, a riječ je o mladim ljudima koji se ne mogu koristiti, već mogu biti aktivni učesnici svih procesa.

Darko Ivanović, član Savjeta Agencije za elektronske medije smatra da se djeca u Crnoj Gori veoma često zloupotrebljavaju u političkim kampanjama ili se koriste kao dekoracija na predizbornim skupovima. Podsjeća da se djeca koriste u promotivnim spotovima i nose promotivna obilježja političkih partija. Izrazio je žaljenje što na Konferenciji nema predstavnika političkih partija kako bi se sadržajnije diskutovalo o korišćenju djece u političkim aktivnostima.

Ekspert Davor Glavaš iz Zagreba je ukazao da je korišćenje djece u političkom oglašavanju počelo 1964. godine u predizbornoj kampanji Lindon Džonsona u Sjedinjenim Američkim Državama. Od tada do danas nije uspostavljena jasna granica između manipulacije, zloupotrebe djece u političkim procesima i prava djece na aktivno učešće u političkom životu. Naglasio je da je nedovoljna saglasnost roditelja za učešće njihove djece u političkim kampanjama. Dijete mlađe od osam godina ni na koji način ne bi trebalo da učestvuje u bilo kom obliku političkog oglašavanja i djeca se ne smiju koristiti kao rekviziti i dekoracije. Svako korišćenje djeteta u političko-marketingovske svrhe treba uputiti regulatoru koji treba da ocijeni da li je riječ o dozvoljenom učešću djece ili o njihovoj zloupotrebi.

S druge strane, ekspert Glavaš je podsjetio da je Konvencijom UN o pravima djeteta propisano pravo djece na participaciju i učešće u političkom životu, što podrazumijeva pravo djece da imaju i jasno iznesu svoj stav o pitanjima koja ih se tiču. U demokratskim državama djeca se već u školskom uzrastu ohrabruju da imaju svoj stav.

Labinot Leposhtica iz Prištine je predstavio primjere sa Kosova ukazujući da se djeca često koriste u političkim kampanjama. Nekada su političke partije obezbjeđivale besplatan autobuski prevoz za djecu kako bi učestvovala na njihovim predizbornim skupovima. Danas se koriste suptilniji metodi eksploatacije djece u političkom oglašavanju. Sve češće se pokreće pitanje zloupotrebe djece pred Komisijom za rad medija, a političke partije koje koriste djecu u izbornim kampanjama se kažnjavaju novčano. Smatra da u narednom periodu treba mijenjati i Opšti zakon o izborima kako bi se propisala zabrana angažovanja djece u političkim aktivnostima.

Prvi radni dan završen je panel diskusijom na temu **“Uloga medijske pismenosti u sprečavanju štetnih efekata medijskih sadržaja na djecu i maloljetnike”** u kojoj su izlaganja imali: Alban Tartari, direktor Odsjeka za medije i komunikacije Univerziteta u Tirani, Željko Rutović, direktor Direktorata za medije u Ministarstvu kulture, Snežana Trpevska, profesorica u Školi novinarstva i odnosa sa javnošću u Skoplju i Aneta Spaić, profesorica Medijskog prava iz Podgorice.

Alban Tartari je saopštio da su u periodu od januara do marta 2017. godine sproveli istraživanje o prisustvu djece u medijima na četiri nacionalne tv stanice u Albaniji. Nakon toga pripremili su Vodič za medije sa uputstvima kako treba da izvještavaju o djeci. Smatra da se djeca u najranijem periodu života eksploatišu u medijima, a televizijski programi ostavljaju dugoročne posledice na njih. Sve je manje programa namijenjenih djeci, a u Albaniji najveći procenat programa preuzima se sa inostranih televizijskih stanica. Sadržaji reklama se ne provjeravaju prije objave i ne vodi se računa o korišćenju fotografija. Da bi se ovi problem riješili, potrebno je edukovati medijske poslenike, ali i sve građane.

Direktor Direktorata za medije u Ministarstvu kulture Željko Rutović je saopštio da ne postoji gotova formula za regulaciju medijskog sadržaja. Pitanje medijske pismenosti treba posmatrati u civilizacijskoj, demokratskoj, kulturološkoj i medijskoj ravni. U drugoj deceniji XXI vijeka živimo civilizacijsku ravan nove medijske kulture i uloge medija, jer je spektakl u osnovi medijskih sadržaja. Djeca i maloljetnici su najugroženija populacija u prijemu kvalifikovanog i kvantifikovanog medijskog sadržaja. Kao globalno društvo relativno kasnimo za onim što je potreba valjane medijske pismenosti. Bitno je shvatiti da sada mediji primjenjuju nove alate i strategije, pa ne postoje adekvatni alati za regulaciju takvih medijskih sadržaja. Upitno je da li nam je jasna kritička valorizacija i percepcija medijskog sadržaja. Pitanje je i da li smo kao društvo svjesni kakve su posledice medijskog činjenja i nečinjenja. Veoma je važno imati kvalifikovanog i osposobljenog građanina da prima, procjenjuje i analizira informacije. Smatra da obrazovni sistemi i akademske zajednice u svojim programskim sadržajima treba da ukazuju na važnost medijske pismenosti. Takođe, važna je kvalifikovana upotreba javnih servisa da rasvjetljavaju ove teme iz ugla javnog interesa.

Snežana Trpevska, profesorica u Školi novinarstva i odnosa sa javnošću u Skoplju je saopštila da se pitanju medijske pismenosti u Makedoniji ne pristupa sistemski. Smatra da medijsku pismenost treba uvrstiti u nastavne planove i programe u formalnom obrazovanju, prepoznati je u medijskim politikama i podržati inicijative nevladinog sektora u ovoj oblasti.

Profesorica Aneta Spaić je predstavila dvije nedavne presude Evropskog suda za ljudska prava koje se odnose na Švajcarsku i Finsku, za koje bi svi ocijenili da su zemlje razvijene medijske pismenosti. Govorila je o tome kako dijete danas postaje sredstvo zloupotrebe od odraslih, jer je to tema kojom treba da se bave svi akteri sistema. Saopštila je da je Presuda u slučaju Mouvement Raelien protiv Švajcarske podijela sudije Evropskog suda za ljudska prava, jer je 9 sudija glasalo za Švajcarsku, a 8 sudija su izdvojili mišljenje. Mouvement Raelien je organizacija osnovana 1977. godine, a njen osnivač je 2001. godine odlučio da radi poster kampanju. Urađen je poster sa likom vanzemaljaca i piramida, a na samom dnu bio je link za web stranicu organizacije koji je upućivao na riječi osnivača, osnivačke akte i publikacije. Poster je bio objavljen na auto-putu jednog švajcarskog kantona. Ta organizacija u svojim osnivačkim aktima i publikacijama promovise kloniranje, genokratiju i opštenje odraslih osoba sa djecom, jer po mišljenju osnivača ove organizacije genokratija treba da proistekne iz opštenja sa trećim svijetom, a najčešće se

dešava tako što odrasli komuniciraju sa seksualno privilegovanim objektima, kao što su, po njihovom tumačenju, djeca. Podsjetila je da na pravosnažne presude švajcarskih vlasti kojima su neki od osnivača ove organizacije osuđeni.

Postavlja se pitanje šta se desilo publikovanjem postera ako se ima u vidu ideologija koju propagira ova organizacija. Švajcarski sudovi su odlučili da je uklanjanje postera sa javnog auto-puta, odnosno onemogućavanje udruženju da takav poster ostavi ispravna mjera, odnosno da je takvo uklanjanje postera zakonito, legitimno, neophodno i proporcionalno. Presudom Evropskog suda za ljudska prava ocijenjeno je da je miješanje švajcarskih organa opravdano. Međutim, osam sudija koji su izdvojili svoje mišljenje su postavili logično pitanje- Zašto se uklanja poster koji samo sadrži link, jer ako je riječ o nedopuštenom djelovanju, trebalo bi da se ukine organizacija, zabrani njeno djelovanje i ukloni web portal. U pitanju su nijanse u prosuđivanju mjere nužnog u slobodi izražavanja, odbrani javnog poretka i javnog morala. Ovdje je trebalo naći balans između slobode izražavanja i slobode djelovanja.

Drugi primjer je Presuda Evropskog suda za ljudska prava u slučaju Karttunen protiv Finske iz 2011. godine. Poznata umjetnica Karttunen je 2008. godine organizovala seriju izložbi u nacionalnoj galeriji u Helsinkiju gdje je prikazivala fotografije djevojaka u seksualnom činu do kojih je došla slobodnim pristupom internetu. Fotografije su sadržale i scene nasilja i bile su degradirajuće. Postavljalo se pitanje da li je to akt umjetnosti ili je riječ o krivičnom djelu posjedovanje i distribuiranje dječje pornografije. I ovdje je bilo podijeljeno vijeće sudija Evropskog suda za ljudska prava, a većina je mišljenja da je riječ o krivičnom djelu. Postavilo se pitanje koja je to granica gdje sloboda izražavanja zadire u neko drugo pravo.

Profesorica Spaić je naglasila da Krivični zakonik Crne Gore sadrži normu kojom bi obje ove situacije bile ocijenjene kao kršenje prava djeteta. Takođe, ukazala je na čl. 56 i 91 Zakona o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku gdje se daju vrlo interesantne projekcije za zaštitu oštećenog i okrivljenog djeteta, naglašavajući da bi iste trebalo mijenjati, jer se sada veća zaštita pruža okrivljenom, nego oštećenom djetetu.

Na samom kraju panela zajednički je ocijenjeno da je veoma važno proaktivno djelovanje društva i saradnja svih subjekata u zaštiti djece od štetnih medijskih sadržaja. Razvoj medijske pismenosti doprinijeće kritičkom razmišljanju i pravilnom čitanju medijskih sadržaja koji nam se plasiraju. Zaključeno je da ne postoji gotova jednačina za regulaciju medijskog sadržaja, ali će kvalifikovan i osposobljen građanin znati kako da se ophodi prema dostupnim medijskim sadržajima.

Drugi dan Konferencije bio je posvećen konceptima govora mržnje, zločina iz mržnje i ulozi krivičnog pravosuđa, nevladinih organizacija i medijskog sektora u borbi protiv zločina počinjenih iz mržnje i pružanju pomoći žrtvama.

Uvodna izlaganja imali su Angela Longo, šefica Programske kancelarije Savjeta Evrope u Crnoj Gori i Šučko Baković, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore.

Šefica Programske kancelarije Savjeta Evrope u Crnoj Gori **Angela Longo** je ocijenila da je rasprava o zaštiti i poštovanju ljudskih prava, sa posebnim osvrtom na koncept govora mržnje veoma važna za sve učesnike. Podsjetila je da se Evropska komisija za borbu protiv rasizma i netolerancije (ECRI) posebno bavi ovim pitanjem, prati stanje u svakoj od 47 država članica Savjeta Evrope i daje preporuke za unapređenje stanja, u cilju dostizanja uspostavljenih standarda. U ovom trenutku Savjet Evrope u Crnoj Gori i u regionu realizuje dva ključna projekta, od kojih je jedan usmjeren na jačanje pravosudne ekspertize o slobodi izražavanja i medija, a drugi na zaštitu od diskriminacije, sa posebnim fokusom na ranjive grupe. Namjera im je da ojačaju pravosudne organe u Jugo-istočnoj Evropi po pitanju promocije slobode izražavanja i njene zaštite u skladu sa standardima Savjeta Evrope. U projekat su uključeni pravosudni organi, pravnici i medijski regulatori zemalja regiona, a u okviru projekta je objavljena Publikacija "Regulatorni organi za medije i govor mržnje". U projektu "Podrška nacionalnim institucijama u borbi protiv diskriminacije" (PREDIM) posebnu pažnju posvećuju zaštiti pripadnika LGBT populacije i promociji njihovih prava.

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore **Šučko Baković** smatra da se o govoru mržnje u Crnoj Gori nedovoljno raspravlja, iako je kao pojava sve više prisutan u našoj društvenoj stvarnosti. Izjave javnih ličnosti, komentari u medijima i sve veći broj web portala i foruma putem kojih je moguće izraziti svoje mišljenje, pa i ono koje promovise nasilje, mržnju i diskriminaciju potvrđuju da je ova pojava u Crnoj Gori sve prisutnija. U najširem smislu, govor mržnje se može definisati kao svaka izjava kojom se poziva i priziva nasilje, mržnja i diskriminacija protiv pojedinaca ili grupa, najčešće na osnovu njihovog ličnog svojstva. Takav govor mržnje uključuje diskriminaciju po različitim osnovama i različitim ličnim svojstvima. Govor mržnje, kao oblik diskriminacije, u Crnoj Gori definisan je Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije iz 2014. Definicija u našem Zakonu je po uzoru na definiciju Komiteta ministara Savjeta Evrope i na standarde Evropskog suda za ljudska prava. Podsjetio je da su se institucija Zaštitnika i civilni sektor zalagali za uvođenje govora mržnje kao oblika diskriminacije još u vrijeme donošenja Zakona o zabrani diskriminacije 2010. Nažalost, tadašnje zalaganje, a i kasnije nije naišlo na potrebno razumijevanje, jer pripremljene izmjene Zakona ni 2014. godine nijesu sadržale ovaj pravni institut kao oblik diskriminacije, već je isto uneseno u izmjene i dopune Zakona tek nakon intervencije eksperta ECRI-ja, naglasio je Zaštitnik.

Javni govor mržnje mora biti sankcionisan. Evropski sud za ljudska prava je konstatovao da govor mržnje nije dozvoljena manifestacija slobode izražavanja i da se oni koji koriste govor mržnje ne mogu zaklanjati iza člana 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima. Uspostavljanje granice između slobode izražavanja i govora mržnje uvijek postavlja pitanje koliko se može ići sa restrikcijama, a da se ne ugrozi sloboda izražavanja. Iako je govor mržnje više nego ranije prisutan u crnogorskom društvu, još uvijek nema pouzdanih podataka o ovoj pojavi, što je konstatovao i ECRI. Takođe, u evidencijama koje vode nadležni organi ne pravi se razlika između govora mržnje i nasilja motivisanog mržnjom. Jedan od glavnih problema za suzbijanje ove pojave u Crnoj Gori je nedovoljna spremnost da se dosledno sprovodi načelo vladavine prava, odnosno da se primjenjuju zakoni i afirmišu standardi ljudskih prava. Zaštitnik smatra da je neophodno prepoznavanje ovog problema u svakom slučaju i obliku nakon čega mora uslijediti institucionalna reakcija na svaki pojedinačni ili kolektivni govor mržnje.

Na panel diskusiji na temu **“Definisanje i prepoznavanje govora mržnje- koncept, zakonodavni okvir (i primjena) i komparativni pristup u definisanju govora mržnje; građanski i krivično-pravni odgovori”** izlaganja su imali: Stefano Valenti, predstavnik Sekretarijata Evropske komisije za borbu protiv rasizma i netolerancije, Siniša Bjeković, zamjenik Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Đorđe Gardašević, profesor na Pravnom fakultetu u Zagrebu i Una Bejtović, ekspertkinja za komunikacije iz Sarajeva.

Stefano Valenti, predstavnik Sekretarijata ECRI-ja je ukazao da protiv govora mržnje, kao lijek treba koristiti antigovor mržnje koji će biti argumentovan i opovrgnuti tvrdnje onih koji šire govor mržnje. Veoma je važno u kom kontekstu su izgovorene određene riječi, jer kapacitet lica koje vrši uticaj i priroda publike i medija koji se koristi imaju drugačije efekte u različitim situacijama. Podsjetio je da je ECRI u svojim izvještajima posebnu pažnju posvetio govoru mržnje i svakoj od zemalja regiona uputio određene preporuke. Crnoj Gori je, između ostalog, preporučeno da vlasti razgovaraju sa pojedinim vjerskim vođama o načinama na koje crkva može da koristi svoje moralne stavove da sprečava i suzbija govor mržnje, uključujući i onaj usmjeren protiv LGBT osoba i da obezbijedi da se njihovi predstavnici uzdrže od pogrdnih komentara. U Albaniji je potrebno osnažiti nekrivičnu odgovornost za govor mržnje, u Bosni i Hercegovini postoji problem glorifikacije ratnih zločinaca, u Makedoniji se ne primjenjuje relevantno zakonodavstvo i policijski službenici ne razumiju govor mržnje, dok u Srbiji Skupština nema kodeks ponašanja kojim bi se zabranio govor mržnje u toj instituciji.

Zamjenik Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore Siniša Bjeković je saopštio da se na govor mržnje ne može reagovati samo represivnim mjerama krivične odgovornosti, već i da se u građanskim i administrativnim postupcima mogu izricati djelotvorne, proporcionalne i odvraćajuće mjere. Istakao je da se za doslednu primjenu zakonskih rješenja kojima se definiše i sankcioniše govor mržnje prethodno mora obezbijediti adekvatna društvena i institucionalna podloga. Apostrofirao je da se bez političke volje, spremnosti institucija i administrativnih kapaciteta ne mogu očekivati vidljivi učinci u borbi protiv ovog delikta. Takođe, smatra da nepostojanje jedinstvene definicije govora mržnje ne može da bude izgovor za

neadekvatan i nespreman odgovor institucija, jer je ovaj delikt implicitno inkriminisan Krivičnim zakonikom Crne Gore kroz niz krivičnih djela kao što su: izazivanje rasne, vjerske i druge mržnje, rasna i druga diskriminacija i drugim krivičnim djelima koja se zasnivaju na zaštićenoj karakteristikci odnosno grupe ili lica. Ukazao je da se izuzev krivično-pravnih, građansko-pravnih i upravno-pravnih sankcija, govor mržnje može djelotvorno suzbiti i kroz druge mehanizme kao što su prevencija, samoregulacija i kontra narativ.

Đorđe Gardašević, profesor na Pravnom fakultetu u Zagrebu je saopštio da ne postoji jedinstvena definicija govora mržnje na nivou međunarodnog prava, ali da se najčešće uzimaju u obzir definicije date u Preporuci R (97) 20 o govoru mržnje Komiteta ministara Savjeta Evrope i Konvenciji UN o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije. Podsjetio je da je Okvirnom odlukom Savjeta Evropske unije o suzbijanju određenih oblika i načina izražavanja rasizma i ksenofobije krivično-pravnim sredstvima definisano da države članice moraju osigurati kažnjivost javnog podsticanja na nasilje ili mržnju, uključujući širenje ili distribuciju letaka, slika ili ostalih materijala u javnosti i javno opraštanje, poricanje ili grubo umanjenje zločina genocida, zločina protiv čovječnosti ili ratnih zločina. Naglasio je da se ne smije dozvoliti da se oni koji koriste govor mržnje pozivaju na slobodu izražavanja. Ustavom Republike Hrvatske eksplicitno je definisana sloboda izražavanja i zabranjeno je svako pozivanje ili podsticanje na rat ili upotrebu nasilja, na nacionalnu, rasnu, vjersku ili bilo koji drugi oblik netrpeljivosti. U praksi Evropskog suda za ljudska prava predmeti koji se odnose na govor mržnje najčešće se tiču slučajeva negiranja holokausta, masovnog stigmatizovanja određenih grupa i izrazito stigmatizirajućeg odnosa prema Muslimanima poslije 11. septembra 2001. Prilikom procjene da li je neko upotrijebio govor mržnje potrebno je sprovesti ocjenu proporcionalnosti da li je nekome uskraćeno pravo na govor, a kriterijumi Evropskog suda za ljudska prava su: procjena sadržine i cilja izjave, forma u kojoj je data izjava, da li takvo ponašanje može dovesti do štetnih posledica, ekonomska, društvena i politička klima, kao i vremenski period u kojem je data izjava. Profesor Gardašević je ukazao na dobru praksu Ustavnog suda Republike Hrvatske koji pokazuje volju da se loše prakse i ponašanja prekinu i osude.

Una Bejtović, ekspertkinja za komunikacije iz Sarajeva je naglasila da dolazi iz zemlje u kojoj je jedan medij izgubio licencu za rad zbog govora mržnje. Saopštila je da je 22 godine poslije Dejtonskog sporazuma javni diskurs u Bosni i Hercegovini kontaminiran, a govor mržnje je u porastu u svim sferama društva. Istakla je da je i sama bila žrtva govora mržnje. Govor mržnje u BiH je matrica predizbornih kampanja, a i djeca su mu svakodnevno izložena. Važnim smatra obrazovanje PR profesionalaca, jer bi kvalitetni odnosi sa javnošću mogli doprinijeti procesu pomirenja. Takođe je bitno obrazovanje i razbijanje predrasuda i stereotipa kako ne bismo ostali slijepi, gluvi i nijemi na sve ono što se oko nas dešava.

Na drugom panelu **“Slučajevi zločina počinjenih iz mržnje u regionalnom kontekstu: kažnjivost ili ne? Da li govor mržnje izaziva zločine počinjene iz mržnje”** govorili su: Aidan White, izvršni direktor Mreže za etičko novinarstvo iz Londona, Imer Mushkolaj, predsjednik Upravnog odbora Savjeta za štampu u Prištini, Milan Antonijević, predstavnik Komiteta pravnika za ljudska prava iz Beograda, Tamara Vlaškalin, savjetnica Povjerenika za zaštitu jednakosti iz Beograda i Miloš Šoškić, državni tužilac u Višem državnom tužilaštvu u Podgorici.

Aidan White, izvršni direktor Mreže za etičko novinarstvo iz Londona je podsjetio na pet principa novinarstva: tačnost informacija, nezavisnost, nepristrasnost, humanost i transparentnost i kazao da treba razmišljati o etici novinara, uticati na njihove greške, komunikaciju zasnivati na činjenicama, a sve to u cilju borbe protiv govora mržnje. Naglasio je da moramo razlikovati lažne vijesti, sa jedne i greške u novinarstvu, sa druge strane, jer lažne vijesti su instrument za govor mržnje. Za loše novinarstvo svakako nema opravdanja, ali moramo prepoznati ulogu novinara u zaštiti ljudskih prava. Odluka o tome šta treba da se objavi ili ne, mora se ostaviti samo novinaru i u tom smislu niko mu ne smije davati sugestije. White smatra da novinarstvo ima centralnu ulogu u pružanju korisnih informacija u borbi protiv govora mržnje.

Imer Mushkolaj, predsjednik Upravnog odbora Savjeta za štampu u Prištini je saopštio da se govor mržnje najčešće upotrebljava u osjetljivim oblastima, kao što su politika, međuetnički odnosi i seksualni odnosi. Ukazao je na slučajeve čestih napada na pripadnike LGBT populacije navodeći da su i policijski službenici koristili govor mržnje prema ovoj populaciji. Napadi na pripadnike LGBT populacije kvalifikovani su kao fizički napadi, a ne kao zločini iz mržnje. Stoga je bilo važno mobilisati i medije, ali i

obrazovne institucije koje su uticale da se promijeni odnos prema pripadnicima ove populacije, pa je i prva povorka ponosa u Prištini, koja je održana ove godine protekla bez incidenata.

Milan Antonijević, predstavnik Komiteta pravnika za ljudska prava iz Beograda je predstavio nekoliko slučajeva govora mržnje u Srbiji naglašavajući da 20 godina zastupa one čija prava su ugrožena. Saopštio je da je izmjenama Krivičnog zakonika Srbije govor mržnje propisan kao krivično djelo. Istakao je da u Srbiji još uvijek postoji visoka etnička distanca na relaciji Srbija-Albanija-Kosovo, pa se govor mržnje u tom domenu često koristi. Informisao je da se i u Srbiji napadi na pripadnike LGBT zajednice najčešće kvalifikuju samo kao fizički napadi, a ne kao zločini iz mržnje.

Tamara Vlaškalin, savjetnica Povjerenika za zaštitu jednakosti iz Beograda je podsjetila da je govor mržnje u Srbiji definisan i Zakonom o zabrani diskriminacije. Istakla je da ne smije biti izgovora za zločine počinjene iz mržnje. Akteri u javnom životu se služe govorom koji ima elemente govora mržnje, a takve riječi se mogu čuti i u Narodnoj skupštini Republike Srbije. Tim povodom, Povjerenik za ravnopravnost se obratio predsjednici Narodne skupštine Republike Srbije koja ih je obavijestila da planiraju donošenje Etičkog kodeksa kojim bi zabranili takvo ponašanje poslanika. U više slučajeva govora mržnje reagovali su obavještenjem za javnost koje su prenosili svi mediji u Srbiji. Ocijenila je da su mediji veoma važan akter u ovom procesu, jer kako mogu doprinijeti širenju govora mržnje, tako mogu odigrati važnu ulogu u suzbijanju ove pojave.

Miloš Šoškić, državni tužilac u Višem državnom tužilaštvu u Podgorici je saopštio da se zahvaljujući OEBS-ovim edukacijama o zločinu iz mržnje u praksi približavaju stavu koji će i ubuduće koristiti na način što se mržnja kao motiv za izvršenje krivičnog djela opisuje u činjeničnom opisu. Oblici izvršenja krivičnih djela iz mržnje mogu biti verbalni i fizički, a ako adekvatno ne sankcionišemo govor mržnje, očekivano je da on preraste ili bude podstrek za krivično djelo iz mržnje koje se vrši putem nasilja. U radu se sve više rukovode Preporukom Komiteta ministara Savjeta Evrope o govoru mržnje i uzimaju u obzir praksu Evropskog suda za ljudska prava.

Na završenom panelu Konferencije na temu „**Uloga NVO, krivičnog pravosuđa i medijskog sektora u borbi protiv zločina počinjenih iz mržnje i pružanju pomoći žrtvama: uloge, odgovornosti i pravni izazovi**“ izlaganja su imali: Dimitrije Jovičević, predstavnik mladih u Upravnom odboru Regionalne kancelarije za saradnju mladih iz Podgorice, Snježana Ivandić-Ninković, direktorica Asocijacije za demokratske inicijative iz Sarajeva, advokat Dalibor Tomović, član Komisije za praćenje postupanja nadležnih organa u istragama slučajeva prijetnji i nasilja nad novinarima, ubistava novinara i napada na imovinu medija iz Podgorice i Francois Deleu, savjetnik za borbu protiv zločina počinjenih iz mržnje iz Kancelarije OEBS/ODIHR u Varšavi.

Dimitrije Jovičević, predstavnik mladih u Upravnom odboru Regionalne kancelarije za saradnju mladih iz Podgorice smatra da treba analizirati kako se govor mržnje odražava na mlade. S obzirom da se mladi u formalnom sistemu obrazovanja nedovoljno edukuju o govoru mržnje, za očekivati je da taj govor koriste kada odrastu. Takođe, smatra da su građani nedovoljno osnaženi da prijavljuju slučajeve govora mržnje, a broj prijavljenih slučajeva u Crnoj Gori ne odražava pravo stanje stvari. Mišljenja je i da se malo pažnje posvećuje pružanju utočišta, psihološke i pravne podrške žrtvama. Zaključio je da bi crnogorske institucije trebalo proaktivnije da se bave ovim problemima.

Snježana Ivandić-Ninković, direktorica Asocijacije za demokratske inicijative iz Sarajeva je ocijenila da se zakonska regulativa u Bosni i Hercegovini loše primjenjuje. Apsurdno je da žrtve zločina iz mržnje nemaju pravo na besplatnu pravnu pomoć, a počinioci imaju pravo na advokata. U Bosni i Hercegovini ne postoji politička volja da se kazne počinioci zločina iz mržnje. Žrtve preživljavaju sekundarnu viktimizaciju od strane policije, sudstva i tužilaštva. Broj slučajeva zločina iz mržnje prijavljenih njihovoj organizaciji mnogo je veći od onog prijavljenog nadležnim organima Bosne i Hercegovine. Organizacija koju predstavlja bavi se monitoringom suđenja, pruža podršku svjedocima, žrtvama zločina iz mržnje i zalaže se za adekvatnu primjenu legislativne u ovoj oblasti.

Advokat Dalibor Tomović je naglasio da je obaveza države da u svim ovim slučajevima obezbijedi djelotvornu istragu, kao i da vodi računa o pravima žrtve. Ukazao je na Slučaj Milić i Nikezić protiv Crne Gore u kojem je Evropski sud za ljudska prava utvrdio nedjelotvornost istrage. Takođe se ostvrnuo i na tri odluke Ustavnog suda Crne Gore u kojima je Ustavni sud utvrdio da je državno tužilaštvo propustilo da

sprovede djelotvorne istrage policijskog zlostavljanja u odnosu na Milorada Martinovića, Branimira Vukčevića i Momčila Baranina. Istakao je da ohrabruje ovakva reakcija Ustavnog suda Crne Gore. Smatra neophodnim da tužilaštvo, policija i sud utvrde protokole za postupanje u slučajevima po članu 42 Krivičnog zakonika Crne Gore kojim se propisuju posebne okolnosti za odmjeravanje kazne za krivično djelo učinjeno iz mržnje.

Francois Deleu, savjetnik za borbu protiv zločina počinjenih iz mržnje iz Kancelarije OEBS/ODIHR u Varšavi je obavijestio učesnike da OEBS/ODIHR priprema Vodič za postupanje sa žrtvama zločina iz mržnje. U Vodiču će ukazati na sedam ključnih principa kojima se definiše da je neophodno: osigurati da organi koji uspostavljaju prvi kontakt sa žrtvama budu informisani i prepoznaju govor mržnje, osigurati da žrtve zločina iz mržnje budu prepoznate kao takve, razviti servise za podršku koji će biti na raspolaganju žrtvama zločina iz mržnje, pojedinačno proučiti sve potrebe žrtava, obezbijediti adekvatan tretman sa poštovanjem prema žrtvi, osigurati da žrtve ukazuju i na motivaciju krivičnog djela i razumjeti da zločini iz mržnje šalju poruke grupama kojima pripadaju žrtve.

ODIHR prikuplja informacije o zločinima iz mržnje u državama članicama, a takve podatke im dostavljaju i organizacije civilnog društva i međunarodne organizacije. Organizacije civilnog društva prijavljuju mnogo veći broj slučajeva zločina iz mržnje, nego što prijave nadležni državni organi. Smatra da je u državama mnogo veći broj zločina iz mržnje od prijavljenih i procesuiranih. Značajan broj predmeta se odnosi na ksenofobiju i rasizam, kao i na pripadnike LGBT populacije. U praksi ima problema, jer se zakoni neadekvatno implementiraju, zločini iz mržnje se ne prijavljuju ili se krivična djela pogrešno kvalifikuju. Mnogo veću pažnju treba posvetiti žrtvama zločina iz mržnje, jer su se vlade država članica obavezale da će to raditi, kao i da će prijavljivati takve slučajeve i sprovoditi istragu, pružati pravnu pomoć i pomoć u oporavku.

Panelisti su saglasni da je potrebno edukovati cjelokupno društvo o govoru mržnje, mobilisati medije, davati pozitivne primjere, boriti se protiv stereotipa, zaštititi mlade ljude i pružiti im miroljubivu okolinu kako bi postali odgovorni članovi društva. Takođe, naglašeno je da je primjena zakonodavne regulative bitan faktor u borbi protiv zločina iz mržnje.

U ime organizatora paneliste i ostale učesnike na samom kraju Konferencije pozdravili su: zamjenik Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore Siniša Bjeković, direktor Agencije za elektronske medije Abaz Džafić i šefica Misije OEBS-a u Crnoj Gori Maryse Daviet.

Zamjenik Zaštitnika Siniša Bjeković je naglasio da teme o kojima je bilo riječi tokom Konferencije nijesu u nadležnosti jedne institucije, već se reflektuju na cijelo društvo i zahtijevaju odgovore svih društvenih činilaca. Meta govora mržnje i zločina iz mržnje su ranjive grupe, oni koji su u nepovoljnijem položaju od ostatka zajednice, a u takav položaj dovedeni su aktima, činjenjenjem ili nečinjenjem pojedinaca ili državnih organa. Podsjećajući na izreku Marka Miljanova: “Junaštvo je braniti sebe od drugoga, a čojstvo braniti drugoga od sebe”, naglasio je da ove riječi mogu da otvore oči i pokažu put na koji način treba rješavati i problem govora mržnje. Ocijenio je da pojedine institucije djeluju aktivno, ali nemaju dovoljno kapaciteta, odnosno znanja o standardima koji prate ove pravne i društvene fenomene, dok sa druge strane, postoje institucije koje svojim pasivnim držanjem još uvijek stoje na “repu” evroatlantskih integracija, koje nas uvode u međunarodni pravni poredak koji ne poznaje pravne praznine. Učesnici su bili u prilici da čuju određene apsurdne koji uslovljavaju nedostake ustavno-pravnog okvira u Crnoj Gori, a kroz diskusiju se moglo shvatiti da je neophodno harmonizovati standarde koji se primjenjuju na nacionalnom nivou, jer se ne mogu različiti standardi primjenjivati od strane sudova, Ombudsmana i drugih nadležnih institucija. Ukazano je na standarde koje baštini Evropski sud za ljudska prava, ali i na obavezu koja predstoji Crnoj Gori koja mora voditi računa o standardima koji se kreiraju na nivou Evropske unije i iste inkorporirati u svoje pravo i sudsku praksu. Naglašeno je da mediji mogu da postanu i smetnja u razvoju standarda u oblasti ljudskih prava i sloboda. Pored toga, učesnici su podstaknuti na razmišljanje kakva je danas uloga novinara, šta znači sloboda i nezavisnost profesije, ali i kakvu odgovornost snose oni koji se tom profesijom bave. Takođe, bilo je riječi o odnosu između novinara i urednika koji ima poslednju riječ u plasiranju određenog medijskog sadržaja. Na primjerima iz Prištine i Tirane učesnici su se upoznali sa praksom i primjenom standarda u konkretnim slučajevima.

Bjeković je izrazio zadovoljstvo što se crnogorsko tužilaštvo na nov način bavi prihvatanjem standarda i njihovom neposrednom primjenom u slučajevima gonjenja počilaca govora mržnje i zločina iz mržnje. Osvrnuo se na poslednju sesiju u kojoj su učesnici bili u prilici da čuju kako se standardi, razmišljanja i ideje primjenjuju u stvarnosti. Posebno je ukazao je na značajnu ulogu ODIHR-a u kreiranju standarda u oblasti govora i zločina iz mržnje. Obavijestio je da institucija Zaštitnika, u saradnji sa HELP Programom i Centrom za edukaciju nosilaca pravosudne i tužilaške funkcije, sprovodi online kurs “Zločini iz mržnje i govor mržnje”, čime žele pokazati da ne postoji prepreka u saradnji institucija kada žele usvojiti zajedničke standarde.

Konferenciju je zaključio porukom upućenom svima, a prvenstveno ljudima iz Bosne i Hercegovine i sa Kosova, naglašavajući da su pred nama teški dani, pitajući da li opet treba dozvoliti da se predrasude, stigme i drugi vidovi iracionalnog ponašanja umiješaju u naše živote i da još jednom otvorimo Pandorinu kutiju.

Direktor Agencije za elektronske medije Abaz Džafić je izrazio nadu da će znanja i iskustva sa Regionalne konferencije svim učesnicima značajno koristiti u budućem radu, poručujući optimistički da su zla i teška vremena prošlost.

Šefica Misije OEBS-a u Crnoj Gori Maryse Daviet je zahvalila svim učesnicima Konferencije, naglašavajući da su mladi budućnost ovog regiona zbog čega im treba pružiti veću podršku. Takođe, potrebno je podržati institucije koje se bave ovim važnim pitanjima. Zaključila je da porodica ima ključnu ulogu u suzbijanju govora mržnje i zločina iz mržnje, jer se ta pojava ne može suzbiti samo djelovanjem institucija i medija, već svaki pojedinac, građanin koji je stub demokratije treba da se suprostaviti takvom govoru. Naglasila je da svi treba da ulažu u mlade ljude koji su dužnost i odgovornost svakog od nas, uz uvjerenje da u svim zemljama ima više odgovornih ljudi u odnosu na one koji šire govor mržnje.

SEKRETAR ODBORA
Slava Burić

PREDSJEDNIK ODBORA
dr Halil Duković